MACZÁK IBOLYA

Illyés András „olasz–magyar" prédikációi[*]

Illyés András prédikációszerzői munkássága két szempontból is egyedülálló: elsősorban az általa közreadott anyag teljessége, másodsorban fordítói-kompilátori tevékenysége miatt. Prédikációgyűjteményei ugyanis lefedik az egyházi év egészét mind a vasárnapi, mind pedig az ünnepi szentbeszédek tekintetében.[1] Ez különösen annak tükrében értékelendő, hogy a korszak nagy magyar, katolikus prédikációszerzői (vagyis a korábbi kutatások által kimutatott, legfőbb kompilációs források szerzői) közül Pázmány Péter – néhány kivételtől eltekintve – nem adta közre szentekről szóló beszédeit,[2] Káldi György prédikációi[3] pedig csak az egyházi év első felét fedik le mind a vasárnapi, mind pedig a szentekről szóló prédikációk esetében. Ezek nyomán joggal érezhette Illyés, hogy a hiányok pótlására újabb gyűjtemény összeállítására van szükség. Ám ezek ellenére sem célszerű Illyést termékenyebb szerzőnek tekintenünk Káldinál vagy Pázmánynál, mert számos szentbeszédét a nagy jezsuita

---

[*] A szerző az MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport tudományos főmunkatársa.

[1] Ünnepnapokra írt prédikációkat tartalmazó, magyar nyelvű kötetek: ILLYÉS András, *Megrövidittetet ige az az: Predikatios könyv,* I, Nagyszombat, 1691 (továbbiakban: ILLYÉS, 1691); ILLYÉS András, *Megrövidittetet ige az az: Predikatios könyv,* II, Bécs, 1692 (továbbiakban: ILLYÉS, 1692-A); ILLYÉS András, *Megrövidittetet ige az az: Predikatios könyv,* III, Bécs, 1692 (a továbbiakban: ILLYÉS, 1692-B). Vasárnapokra írt prédikációkat tartalmazó kötetek: ILLYÉS András, *Megrövidittetet ige, Az az: vasárnapi prédikátioknak könyve,* I, Bécs, 1696 (továbbiakban: ILLYÉS, 1696-A); ILLYÉS András, *Megrövidittetet ige, Az az: vasárnapi prédikátioknak könyve,* II, Bécs, 1696 (továbbiakban: ILLYÉS, 1696-B). Pályájáról újabban: MIHALIK Béla, *A Szentszék és az erdélyi katolikus restauráció ügye: Illyés András erdélyi püspök kinevezése (1696) = Catholice reformare: A katolikus egyház a fejedelemség korában,* szerk. DIÓSI Dávid, MARTON József, Budapest–Kolozsvár, Szent István Társulat–Verbum Keresztény Kulturális Egyesület, 2018, 285–287.

[2] PÁZMÁNY Péter, *A' római anyaszentegyház szokásábúl, minden vasárnapokra és egy-nehány innepekre rendelt evangeliomokrúl predikácziók*, Pozsony, 1636.

[3] KÁLDI György, *Az Innepekre-valo Predikatzioknak Első Resze*, Pozsony, 1631; KÁLDI György, *Az Vasarnapokra-Valo Predikatzioknak Első Resze*, Pozsony, 1631.

elődök műveiből kompilálta – ráadásul az ő beszédei jóval rövidebbek a két korábbi hitszónokénál. Ezt a legszemléletesebben azok a szövegrészek bizonyítják, amelyeket egyikük vagy másikuk prédikációjának felszabdalásával hozott létre Illyés: jó példát adnak erre a Káldi Györgytől átvett Szent Fülöp és Jakab napjára, illetve a Pázmány második nagypénteki beszédéből származó szövegrészek.

Illyés András prédikációgyűjteményei

Illyés András beszédgyűjteményei közül három ünnepi és két vasárnapi kötet látott napvilágot, többnyire három (esetenként ennél több, de semmiképpen sem kevesebb) beszédet szánva az adott alkalomra. Illyés András ugyanis 1691-ben,[4] illetve 1692-ben[5] megjelent három ünnepi beszédgyűjteményének összeállításakor láthatóan nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy minél nagyobb számú prédikációt adjon közre. A címoldalakon mindhárom kiadvány esetében rövid magyarázat is található arról, hogy milyen elrendezésben, hány darab beszéd található a kötetekben.

Az első részben „hetven négy Prédikátiok foglaltatnak, mellyekben az Igaz Hit Fö Agazatinak nagy titkai a' Szent Atyák által megmagyaráztatnak, és szép üdvösséges tanuságok adatnak."[6]

Részletesebb információt szolgáltat a kötet elöljáró beszédének leírása:

> elsöbben, az Isteni Igének megtestesüléséröl szollok, a' mint megláthatni a' Szent Josef, és Gyümölcs-olto Boldog Aszszonyrol valo Predikátiokban, Azután rend szerént: a' Kristus Születéséröl; Szent István, Szent János, és Apro Szentekröl. Kristusnak környülmetélkedéséröl, a' Három Szent Királyokrol: Kristus Kin szenvedésiröl, Feltámadásárol, Menybe meneteléröl: Szent Léleknek Eliövetelérol, Szent Háromság egy Istenröl, az Oltári Szentségröl. Végezetre Minden Szentekröl és a' Purgatoriomban tisztulando Lelkekröl.[7]

Tehát Illyés alapvetően a liturgikus év rendjének megfelelő sorrendben közölt ünnepnapi prédikációkat e kötetben, s a sorozatot két, Jézus életéhez kapcsolódó – ám a liturgikus év szempontjából nem a megadott rendbe illeszkedő – beszéddel nyitotta.

Több prédikációval és az addiginál szigorúbb tematikával dolgozott a hitszónok következő kötetében, „Melyben kilenczven Prédikátiok foglaltatnak: a' Szentekröl."[8]

---

[4] ILLYÉS, 1691.
[5] ILLYÉS, 1692-A; ILLYÉS, 1692-B.
[6] ILLYÉS, 1691, Címlap.
[7] ILLYÉS, 1691, Előszó.
[8] ILLYÉS, 1692-A, Címlap.

Ez a gyűjtemény az egyes ünnepeket az előző Illyés-kiadvány gyakorlatának megfelelően ugyancsak a liturgikus naptár rendjének sorrendjében közölte. S míg korábban változó számú beszédet rendelt az egyes alkalmakra, itt egységesen három-három prédikációt. A kötet összeállítását illetően ezért tudatosabb szerkesztést sejthetünk. A tartalomjegyzékhez a következő pár mondatot fűzte Illyés az olvasók segítségére: „A' melly Innepekre Predikátiokat nem találsz, ez Második Prédikátios Könyvemben: az Elsöben keressed: Melyben föképpen a' legjelesbb Innep napokra irtam."[9]

A két kötet tartalmi tekintetben tehát kiegészíti egymást: az egyházi év ünnepeire, illetve az egyes szentek emléknapjaira vonatkozó beszédekkel – ismétlődések nélkül.

A harmadik ünnepi Illyés-köteten érezhető leginkább tudatos szerkesztői elgondolás. Ennek első egységét a különböző hivatásokhoz és élethelyzetekhez kapcsolódó példákról szóló prédikációk (Illyés szóhasználata szerint: tükrök) adják: püspökök tüköre, királyok tüköre, fiak neveléséről tükör, fejedelmek és vitézek tüköre, özvegyek tüköre. Az egység minden egyes eleme szerepel az előző gyűjteményben: kivétel nélkül magyar szentekről szóló beszédek alkotják. Így Adalbert a püspökök, István a királyok, Imre a fiak, László a fejedelmek és vitézek, Erzsébet az özvegyek tükreként jelenik meg az utóbbi gyűjteményben.

A következő egység elemei újdonságot jelentenek a korábbi gyűjteményhez képest (ott nem szerepelnek), nem kapcsolhatók (magyar) szentekhez, de hivatásokhoz és élethelyzetekhez igen: papok tüköre, házasok tüköre, fiak tüköre, urak tüköre, szolgák tüköre. A következő egységben a szeretet különféle formáiról szóló beszédeket közölt Illyés: Isten- és emberszeretetről, ez utóbbin belül az ellenség, a felebarát, valamint az Anyaszentegyház szeretetéről. Ezt követi a kötetben a kora barokk kedvelt témáit, a négy végső dolgot (halál, ítélet, pokol, mennyország)[10] prédikációkba foglaló rész. Jóllehet a vázolt témakörök csak némi magyarázattal kapcsolódnak egymáshoz, az egyes részeken belüli felosztás átgondolt szerkesztői munkát tükröz. Az elrendezés azért is érdemel figyelmet, mert a korszak beszédköteteit illetően ritkán találkozunk hasonlóval: a de tempore és a de sanctis köteteken kívül főleg konferenciabeszédeket[11] tartalmazó gyűjteményeket találunk, ezek viszont többnyire

[9] ILLYÉS, 1692-A, Címlap.

[10] Erről bővebben: BITSKEY István, *Lépes Bálint és az olasz seicento stílus = Klaniczay-emlékkönyv*, szerk. JANKOVICS József, Budapest, Balassi–MTA Irodalomtudományi Intézet , 1994, 334–343; LACZHÁZI Gyula, *Vanitas és memento mori = A magyar irodalom története I: A kezdetektől 1800-ig,* JANKOVITS László, ORLOVSZKY Géza, JÓZAN Ildikó, SZEGEDY-MASZÁK Mihály, Budapest, Gondolat, 2007, 410–421.

[11] GÁBOR Csilla, *Káldi György prédikációi: Források, teológia, retorika,* Debrecen, Kossuth, 2001 (Csokonai Könyvtár, 24), 137, 142.

protestáns szerzők művei, s egy-egy – többnyire szentírási – szöveget magyaráznak. Illyés András harmadik magyar nyelvű prédikációskötetében tehát mindenképpen figyelemre méltó az invenciózus kötetszerkesztés, amelynek elvei eddigi ismereteink szerint nem rekonstruálhatók pontosan, ám a korabeli szerzők műveit vizsgálva mindenképpen egyedinek mondható.

Az egyes szövegek „újrahasznosítása" nem a magyar vonatkozás, illetve a szövegek Árpád-házhoz kapcsolásának indoklásával történt, hanem azzal, hogy Illyés „minden Renden, és Allapotban lévö Keresztyén embereknek harmas tükört" (azaz három-három prédikációt)[12] kívánt adni.

Az adaptációt bizonyára a gyűjtemény prédikációinak csekély száma is indokolta. Ez a kötet ugyanis az átvételekkel együtt is csak ötvennégy beszédet tartalmaz, s a szerző már a címlapon is felhívta erre a figyelmet: „kisebb az Elsönél, és Másodiknál".[13]

Ezt követően a kötetek 1692-ben, illetve 1693-ban latinul is napvilágot láttak – ráadásul nem is a „hagyományos" sorrendben: 1692-ben jelent meg a harmadik, „tematikus" kötet, majd a következő évben az első és a második. Ezek a kötetek a magyar szövegek alapján készültek, lényegében azok tükörfordításai – leszámítva azt a szerkezeti változtatást, hogy a második ünnepi kötetből Illyés kihagyta a magyar szenteket és csak a harmadik, „tematikus" kötetben szerepeltette, „korrigálva" a magyar változatokban meglévő duplikációt.

Időrendben ezután a latin nyelvű, vasárnapi prédikációgyűjtemények következnek, két kötetben: 1695-ben jelentek meg Bécsben. Hetvenöt, illetve hatvankilenc prédikációt tartalmaznak az egyházi év rendjének megfelelően: ádvent első vasárnapjától az áldozócsütörtök utáni vasárnapig, illetve a pünkösd utáni második vasárnaptól fogva a pünkösd utáni huszonnegyedik vasárnapig, az egyes alkalmakra háromhárom beszédet rendelve. Feltűnő a kötetek tipográfiai szerkesztettsége, ami a forráskutatásban is komoly segítséget adott: az egyes beszédeken belül számozással látta el Illyés az egyes beszédrészeket. Ezek a közel azonos terjedelmű egységek igen áttekinthetővé teszik az egyes szövegeket.

Amint azt a címlapok is tanúsítják, a latin nyelvű vasárnapi beszédgyűjtemények alapján készültek el a magyar nyelvű vasárnapi Illyés-kötetek, „elsöbben Deákul, most pedig Magyarul". 1696-ban láttak napvilágot Bécsben – a bennük lévő beszédek tükörfordításai a latin változatoknak.

[12] ILLYÉS, 1692-B, Címlap.
[13] ILLYÉS, 1692-B, Címlap.

Illyés András prédikációiról igazolható, hogy jelentős mértékben olasz forrásokon alapulnak: eddigi ismereteink szerint Pietro Rotától összesen 129, Giuseppe Mansitól 26 beszédet vett át és fordított magyarra.[14]

Illyés második vasárnapi prédikációgyűjteménye

A vasárnapi gyűjtemények nemcsak tartalmukat tekintve mutatnak változást az ünnepi gyűjteményekhez képest: számozott szövegegységekből állnak és jóval több idegen nyelvű forrást tartalmaznak. Közülük a második beszédgyűjteménnyel foglalkozom részletesebben a következőkben, mely Bécsben látott napvilágot, 1696-ban. Illyés ezen gyűjteménye összesen hatvankilenc prédikációt tartalmaz a Pünkösd utáni második vasárnaptól a Pünkösd utáni huszonnegyedik vasárnapig – minden alkalomra három-három beszédet rendelve.

Illyés a címlapon is hangsúlyozta, hogy a kiadványban élő nyelvvel mondott prédikációk olvashatók. Érdekes módon arról, hogy a kötet kölcsönzött szövegeket tartalmaz, egyáltalán nem tesz említést, holott ez az a gyűjtemény, amelynek minden darabjáról igazolható, hogy egységesen a kapucinus Pietro Rota prédikációgyűjteményéből származik. Bizonyos azonban, hogy e kötet esetében nem az olasz eredetit használta, hanem egy közkézen forgó latin fordítást.[15] A Rota-féle vasárnapi gyűjtemények magyar változatai ugyanis tükörfordításai az Illyés-féle latin nyelvű, vasárnapi gyűjteményeknek és ismeretes olyan korábbi latin nyelvű változat a Rota-beszédekből, amelyekkel Illyés latin szövegei szó szerint megegyeznek. Ezt igazolja a következő szemelvény is:

Pietro Rota	Illyés András
„Et hinc **Sanctus Joannes in sua Apocalypsi dicit, se raptum vidisse, omnem illam aulam coelestem summis laudibus benedixisse et grates egisse superno Monarchae, eo quod esset communis, et universalis Salvator mundi: *Cantabant canticum novum dicentes Redemisti nos Deo in sanguine tuo ex***	**„Sanctus Joannes in sua Apocalypsi dicit, se raptum vidisse, omnem illam Aulam coelestem summis laudibus benedixisse et grates egisse Superno Monarchae, eo quod esset communis, et universalis Salvator Mundi: *Cantabant canticum novum dicentes: Redemisti nos Deo in sangvine tuo ex omni tribu,***

[14] Erről bővebben: MACZÁK Ibolya, *Kölcsönzés és kompozíció: Szövegalkotás 17–18. századi szerzők prédikációiban,* Budapest, MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2019 (Lelkiségtörténeti tanulmányok, 23).

[15] Pietro ROTA, *Hortus floridissimus variorum*, Mainz, 1677.

omni tribu, et lingua, et populo, et natione, et fecisti nos Deo nostro Regnum."[16]	***et lingua, et populo, et natione: et fecisti nos Deo nostro Regnum."***[17]

Illyés tevékenységének első fázisa mindenképpen a forrásszövegek kiválasztása lehetett az adott napra. Ebben a kötetben minden forrásszöveget az azonos napra rendelt prédikációk közül válogatott Illyés. (Életművének egészére sem volt jellemző e tekintetben az önállóság, de úgy tűnik ebben az esetben önmagához képest is jobban ragaszkodott a legegyszerűbb megoldáshoz: egy szerzőtől, azonos vasárnapra szánt szöveget szerepeltetett saját kötetében.) Annyit azonban Illyés szerkesztői tevékenységének javára kell írnunk, hogy válogatott a rendelkezésre álló források között. A számunkra is elérhető latin nyelvű, németországi kiadás alapján a következő egyezéseket, illetve a prédikációk szerepeltetésének időnként eltérő sorrendjét állapíthatjuk meg Illyés második vasárnapi kötetében:

1. Pünkösd utáni II. vasárnap I.	Pietro Rota: Pünkösd utáni II. vasárnap I.
2. Pünkösd utáni II. vasárnap II.	Pietro Rota: Pünkösd utáni II. vasárnap II.
3. Pünkösd utáni II. vasárnap III.	Pietro Rota: Pünkösd utáni II. vasárnap III.
4. Pünkösd utáni III. vasárnap I.	Pietro Rota: Pünkösd utáni III. vasárnap I.
5. Pünkösd utáni III. vasárnap II.	Pietro Rota: Pünkösd utáni III. vasárnap II.
6. Pünkösd utáni III. vasárnap III.	Pietro Rota: Pünkösd utáni III. vasárnap III.
7. Pünkösd utáni IV. vasárnap I.	Pietro Rota: Pünkösd utáni IV. vasárnap I.
8. Pünkösd utáni IV. vasárnap II.	Pietro Rota: Pünkösd utáni IV. vasárnap II.
9. Pünkösd utáni IV. vasárnap III.	Pietro Rota: Pünkösd utáni IV. vasárnap III.
10. Pünkösd utáni V. vasárnap I.	Pietro Rota: Pünkösd utáni V. vasárnap I.
11. Pünkösd utáni V. vasárnap II.	Pietro Rota: Pünkösd utáni V. vasárnap II.
12. Pünkösd utáni V. vasárnap III.	Pietro Rota: Pünkösd utáni V. vasárnap III.
13. Pünkösd utáni VI. vasárnap I.	Pietro Rota: Pünkösd utáni VI. vasárnap II.
14. Pünkösd utáni VI. vasárnap II.	Pietro Rota: Pünkösd utáni VI. vasárnap IV.
15. Pünkösd utáni VI. vasárnap III.	Pietro Rota: Pünkösd utáni VI. vasárnap IV.
16. Pünkösd utáni VII. vasárnap I.	Pietro Rota: Pünkösd utáni VII. vasárnap I.
17. Pünkösd utáni VII. vasárnap II.	Pietro Rota: Pünkösd utáni VII. vasárnap III.
18. Pünkösd utáni VII. vasárnap III.	Pietro Rota: Pünkösd utáni VII. vasárnap IV.
19. Pünkösd utáni VIII. vasárnap I.	Pietro Rota: Pünkösd utáni VIII. vasárnap II.
20. Pünkösd utáni VIII. vasárnap II.	Pietro Rota: Pünkösd utáni VIII. vasárnap IV.
21. Pünkösd utáni VIII. vasárnap III.	Pietro Rota: Pünkösd utáni VIII. vasárnap VII.
22. Pünkösd utáni IX. vasárnap I.	Pietro Rota: Pünkösd utáni IX. vasárnap IV.
23. Pünkösd utáni IX. vasárnap II.	Pietro Rota: Pünkösd utáni IX. vasárnap VI.
24. Pünkösd utáni IX. vasárnap III.	Pietro Rota: Pünkösd utáni IX. vasárnap VII.

[16] *Uo.*, 3.
[17] ILLYÉS András, *Verbum Abbreviatum,* I, Bécs, 1695, 1.

25. Pünkösd utáni X. vasárnap I.	Pietro Rota: Pünkösd utáni X. vasárnap II.
26. Pünkösd utáni X. vasárnap II.	Pietro Rota: Pünkösd utáni X. vasárnap III.
27. Pünkösd utáni X. vasárnap III.	Pietro Rota: Pünkösd utáni X. vasárnap IV.
28. Pünkösd utáni XI. vasárnap I.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XI. vasárnap I.
29. Pünkösd utáni XI. vasárnap II.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XI. vasárnap II.
30. Pünkösd utáni XI. vasárnap III.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XI. vasárnap IV.
31. Pünkösd utáni XII. vasárnap I.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XII. vasárnap I.
32. Pünkösd utáni XII. vasárnap II.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XII. vasárnap II.
33. Pünkösd utáni XII. vasárnap III.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XII. vasárnap IV.
34. Pünkösd utáni XIII. vasárnap I.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XIII. vasárnap II.
35. Pünkösd utáni XIII. vasárnap II.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XIII. vasárnap IV.
36. Pünkösd utáni XIII. vasárnap III.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XIII. vasárnap V.
37. Pünkösd utáni XIV. vasárnap I.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XIV. vasárnap II.
38. Pünkösd utáni XIV. vasárnap II.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XIV. vasárnap III.
39. Pünkösd utáni XIV. vasárnap III.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XIV. vasárnap IV.
40. Pünkösd utáni XV. vasárnap I.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XV. vasárnap II.
41. Pünkösd utáni XV. vasárnap II.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XV. vasárnap IV.
42. Pünkösd utáni XV. vasárnap III.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XV. vasárnap VI.
43. Pünkösd utáni XVI. vasárnap I.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XVI. vasárnap I.
44. Pünkösd utáni XVI. vasárnap II.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XVI. vasárnap II.
45. Pünkösd utáni XVI. vasárnap III.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XVI. vasárnap III.
46. Pünkösd utáni XVII. vasárnap I.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XVII. vasárnap II.
47. Pünkösd utáni XVII. vasárnap II.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XVII. vasárnap IV.
48. Pünkösd utáni XVII. vasárnap III.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XVII. vasárnap V.
49. Pünkösd utáni XVIII. vasárnap I.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XVIII. vasárnap IV.
50. Pünkösd utáni XVIII. vasárnap II.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XVIII. vasárnap VI.
51. Pünkösd utáni XVIII. vasárnap III.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XVIII. vasárnap VII.
52. Pünkösd utáni XIX. vasárnap I.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XIX. vasárnap IV.
53. Pünkösd utáni XIX. vasárnap II.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XIX. vasárnap V.
54. Pünkösd utáni XIX. vasárnap III.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XIX. vasárnap VI.
55. Pünkösd utáni XX. vasárnap I.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XX. vasárnap III.
56. Pünkösd utáni XX. vasárnap II.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XX. vasárnap IV.
57. Pünkösd utáni XX. vasárnap III.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XX. vasárnap VI.
58. Pünkösd utáni XXI. vasárnap I.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XXI. vasárnap I.
59. Pünkösd utáni XXI. vasárnap II.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XXI. vasárnap II.
60. Pünkösd utáni XXI. vasárnap III.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XXI. vasárnap III.
61. Pünkösd utáni XXII. vasárnap I.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XXII. vasárnap II.
62. Pünkösd utáni XXII. vasárnap II.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XXII. vasárnap IV.
63. Pünkösd utáni XXII. vasárnap III.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XXII. vasárnap V.
64. Pünkösd utáni XXIII. vasárnap I.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XXIII. vasárnap I.
65. Pünkösd utáni XXIII. vasárnap II.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XXIII. vasárnap IV.
66. Pünkösd utáni XXIII. vasárnap III.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XXIII. vasárnap V.
67. Pünkösd utáni XXIV. vasárnap I.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XXIV. vasárnap I.
68. Pünkösd utáni XXIV. vasárnap II.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XXIV. vasárnap II.
69. Pünkösd utáni XXIV. vasárnap III.	Pietro Rota: Pünkösd utáni XXIV. vasárnap III.

A Pietro Rota-művek olasz, illetve latin nyelvű kiadásainak számbavétele folyamatban lévő kutatási feladatom, de fontos megjegyezni, hogy gyűjteményének ismertebb olasz kiadásaiban nincs belső számozás a szövegekben, az ismertebb latin kiadásokban viszont – például az általam használt Bruno Neusser minorita által fordított, 1677-es mainzi kiadásban is – igen.

Illyés Pünkösd utáni tizedik vasárnapi második prédikációja

A továbbiakban Illyés kötetében Pünkösd utáni tizedik vasárnapi második prédikációjának szövegalkotási kérdéseit vizsgálom. E tanulmány kereteit meghaladná a második Illyés-kötet konkordanciáinak pontos rögzítése, azonban egy-egy beszéd esetében tanulságos bemutatni a folyamatot, amelyet a következő táblázat szemléltet:

Pietro Rota olasz nyelvű kiadás[18]	Pietro Rota latin nyelvű kiadás[19]	Illyés András latin és magyar nyelvű kiadásai
1. I.	1. II.	1. III.
2. II.	2. III.	2. IV.
3. III.	3. IV.	3. VII.
4. IV.	4. VII.	
5. V.	5. IX.	
6. VI.		
7. VII.		
8. VIII.		
9. IX.		
10. X.		

A Pünkösd utáni tizedik vasárnapra Pietro Rota eredetileg tíz prédikációt rendelt, a latin kiadásban azonban ezekből már csak öt, Illyésnél már csak három szerepel. A fordítók egyértelműen válogattak a forrásszövegekből, tehát nem automatikusan az első ötöt, illetve hármat vették át, így azonban nyilvánvalóan új számozásra volt szükségük saját kötetükben. Ebből adódóan tehát Illyés első beszéde az olasz eredetinek harmadik, a latin változatnak második darabja. Második prédikációja az olasz

[18] Pietro ROTA, *Giardino Fiorito Di Varii Concetti Scrittvrali, E Morali*, Venetii, 1661.
[19] Pietro ROTA, *i. m.*, 1677.

verzióban a negyedik, a latinban a harmadik, harmadik beszéde az olasz kiadás hetedik, a latin változat negyedik beszéde. A korábbi táblázatban a jelzett beszéd a következőképpen szerepelt:

70. Pünkösd utáni X. vasárnap I.	Pietro Rota: Pünkösd utáni X. vasárnap II.
71. Pünkösd utáni X. vasárnap II.	Pietro Rota: Pünkösd utáni X. vasárnap III.
72. Pünkösd utáni X. vasárnap III.	Pietro Rota: Pünkösd utáni X. vasárnap IV.

Illyés szövegalkotói tevékenysége a szövegek kiválasztásával még nem fejeződött be. A magyar szerző szövege ugyanis öt részből áll, Rotáé tizenhétből. Ezek közül az első a Rota-beszéd latin beosztás szerinti 14. részből származik, ezt leszámítva a forrásszöveg első egységével egyezik meg, majd rövid propozíció követi (ez nincs sem az olasz, sem a latin változatban). A második, harmadik és negyedik Illyés-rész sorrendje megegyezik a forrásszövegével (mind latin, mind olasz változatéval, bár ez utóbbi számozatlan), de a magyar hitszónok összevonta a latin egységekét. A szöveg pontosan ott kezdődik, ahol a latin változat második része és ott fejeződik be, ahol a negyedik része véget ér. Az Illyés-szöveg harmadik része a Rota-beszéd latin változatának ötödik és hatodik részének összeolvasztásával készült (itt is igaz az, hogy az egyes részek kihagyás nélkül, azzal a kezdő- és végponttal kerültek a szövegbe, mint a latin beosztás szerint). A szövegátvételre példa a következő szövegrész is:

Pietro Rota	Illyés András
„Porro alii gloriantur de suo stemmate et nobilitate progenitorum. Et quamvis nullum sit dubium, quin prosapia nobilis, et antiquum stemma sit singulare ornamentum hominis, qui non tantum sanguine, sed et virtutibus nobilis est. Et ideo de tali inquit Spiritus Sanctus: *Generositatem illius (id est, nobilitatem* explanat Jansenius*) glorificat, contubernium habens DEI.*"[20]	„Mások pedig dicsekednek elejeknek nemességéről. Noha semmi kétség nincsen, hogy a' régi nemes nemzet kiváltképpen-valo ékesége légyen embernek: mindazáltal csak annak az embernek, ki nem csak vérrel, hanem joságos cselekedetekkel is nemes. Es azért az ollyanrol azt mongya a' Szent Lélek: *Generositatem illius glorificat, contubernium habens Dei.* Az ö nemességét dicsöíti, az Istennel együtt lakván."[21]

Az Illyés-féle negyedik rész a latin változat hetedik és kilencedik, az Illyés-féle ötödik egység a latin változat tizedik részének felel meg. Az Illyés-féle szövegből

[20] Pietro ROTA, *i. m.* , 1677, 1118.
[21] ILLYÉS, 1696-B, 217.

tehát teljes egészében hiányzik a latin verzió nyolcadik, tizenegyedik, tizenkettedik, tizenharmadik, tizennegyedik, tizenötödik, tizenhatodik és tizenhetedik része. Félig található meg az első és tizennegyedik rész. A szövegátvételek gyakorlatilag lefedik a magyar prédikációt (a propozíció, illetve a lezárás néhány sorát leszámítva), így összességében azt látjuk, hogy a forrásprédikáció bő felét használta fel Illyés. (A számozott szövegegységek aránya a latin Rota-verzióban is eltérő.) Az Illyés-szöveg tehát teljes egészében „lefedett" a forráshasználatot illetően és a legelső részt, illetve a kihagyásokat nem számítva meg is egyezik az eredetivel (mind az olasszal, mind a latinnal).

Illyés András tehát bizonyos köteteiben latin közvetítéssel dolgozott – szövegbeosztásai mindenképpen arra utalnak, hogy egy meglévő tipográfiai hagyomány nyomán készültek. Mivel kéziratos források alapján igazolható, hogy Illyés valóban jegyzetelt olasz forrásokat, nem elképzelhetetlen, hogy eredeti nyelvű szövegből dolgozott. A források alapművei azonban mindenképpen olasz eredetűek. Illyés András életművéről tehát elmondható, hogy számtalan olasz eredetű szöveg az ő révén válhatott elérhetővé a magyar nyelvű hallgatóság, illetve olvasóközönség számára.

Melléklet

ILLYÉS, 1691

ILLYÉS András, *Megrövidittetet ige az az: Predikatios könyv,* I, Nagyszombat, 1691.

ILLYÉS, 1692-A

ILLYÉS András, *Megrövidittetet ige az az: Predikatios könyv,* II, Bécs, 1692.

ILLYÉS, 1692-B

ILLYÉS András, *Megrövidittetet ige az az: Predikatios könyv,* III, Bécs, 1692.

ILLYÉS, 1692-C

ILLYÉS András, *Verbum Abbreviatum,* III, Bécs, 1692.

ILLYÉS, 1693-A

ILLYÉS András, *Verbum Abbreviatum,* I, Bécs, 1693.

ILLYÉS, 1693-B

ILLYÉS András, *Verbum Abbreviatum,* II, Bécs, 1693.

ILLYÉS, 1695-A

ILLYÉS András, *Verbum Abbreviatum,* I, Bécs, 1695.

ILLYÉS, 1695-B

ILLYÉS András, *Verbum Abbreviatum,* II, Bécs, 1695.

ILLYÉS, 1696-A

ILLYÉS András, *Megrövidittetet ige, Az az; vasárnapi prédikátioknak könyve,* I, Bécs, 1696.

ILLYÉS, 1696-B

ILLYÉS András, *Megrövidittetet ige, Az az; vasárnapi prédikátioknak könyve,* II, Bécs, 1696.

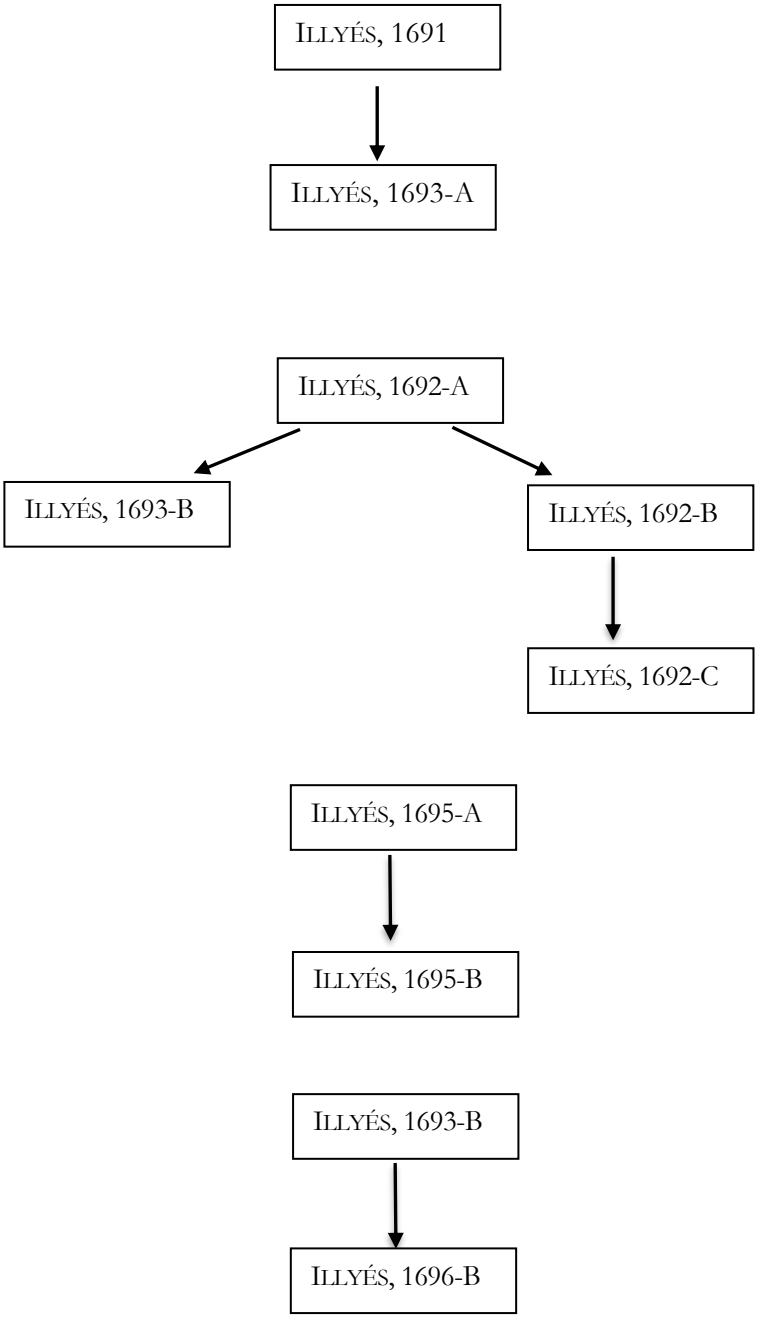
ILLYÉS, 1691
ILLYÉS, 1693-A
ILLYÉS, 1692-A
ILLYÉS, 1693-B
ILLYÉS, 1692-B
ILLYÉS, 1692-C
ILLYÉS, 1695-A
ILLYÉS, 1695-B
ILLYÉS, 1693-B
ILLYÉS, 1696-B